

Att förbättra hanteringen av olyckor och kriser - ett problemlösningssperspektiv

Populärvetenskaplig sammanfattning av avhandlingen "Improving emergency and disaster response management performance - a problem solving perspective" av Tove Frykmer.

Att förbättra saker och ting har varit viktigt sedan urminnes tider. Kunskap om hur man t.ex. förbättrar verktyg eller tillvägagångssätt har långsamt förmedlats över generationer eller tagit enorma kliv genom bl.a. snabb teknikutveckling. Inom området krishantering kan förbättringar t.ex. handla om sättet myndigheter organiserar sig eller hur väl man fattar beslut under tidspress och osäkerhet.

Exakt vad som förbättrar hanteringen av olyckor och kriser är däremot svårt att identifiera. Komplexa och samhällsövergripande händelser som t.ex. covid19-pandemin visar att en mängd olika faktorer påverkar hur väl krishanteringssystemet kan möta de behov som uppstår. Hur myndigheter samordnar sina uppgifter kan påverka utfallet, men så kan även t.ex. vädret, som vi inte kan påverka. Därför finns det anledning att undersöka hur hanteringen av olyckor och kriser kan förbättras, vilket är det övergripande syftet i denna avhandling. Man kan säga att syftet har lett till bidrag inom två områden: 1) förslag på vad som kan förbättra krishanteringen i praktiken samt 2) förslag på hur man inom forskningen bättre kan identifiera åtgärder som faktiskt förbättrar krishanteringen.

Förslag på vad som kan förbättra krishanteringen i praktiken

Initialt undersöktes kollektiv improvisation som ett potentiellt användbart koncept för att förbättra krishanteringen. Förmågan att improvisera beskrivs som nödvändig för att kunna hantera den tidspress och osäkerhet som ofta förekommer under kriser. En litteraturstudie visade däremot på brister i kopplingen mellan improvisation och krishanteringens utfall, vilket gör att det i nuläget är svårt att utgå från kollektiv improvisation om man vill åstadkomma förbättringar. Istället föreslår avhandlingen *problemlösning*, inom vilket improvisation kan ses som en del, som ett lämpligt område att utgå från för att föreslå hur krishanteringen kan förbättras i praktiken.

Att hantera olyckor och kriser handlar om att möta akuta behov och minska dess konsekvenser, och i detta sammanhang ska en mängd olika problem lösas över tid. Forskning har visat på att effektiv problemlösning beror på om man har en tydlig bild av vad problemet är. Har man inte det, riskerar man att lösa fel problem rätt. Med detta som ingång undersöktes vad som kan påverka processen att skapa en s.k. kollektiv problemrepresentation inom krishantering, d.v.s. den problembild som diskuteras och beskrivs mellan individer som är inblandade. Att åstadkomma en kollektiv problemrepresentation kan vara viktigt för att tillsammans kunna förstå och prioritera problem under en händelse men, som visas i en intervjustudie med professionella "krishanterare", påverkas av formella hierarkiska strukturer, relationer samt lagar och förordningar.

I en annan studie undersöktes hur problem representeras i så kallade lägesbilder. Dessa används vanligtvis inom krishanteringen för att beskriva bl.a. händelsen, dess utveckling samt vilka åtgärder som har tagits eller som behövs. Lägesbilder kan tas fram av flera individer eller

organisationer tillsammans och förmedlas till de inblandade och kan ses som kollektiva problemrepresentationer som sedan används för att planera och utföra åtgärder utifrån. Hur problem uttrycks i lägesbilderna och hur detta påverkar förståelsen för hur man bör hantera krisen kan därför vara viktigt att undersöka, vilket sedan kan utgöra en grund för förbättringar. I en dokumentstudie analyserades 131 lägesbilder och andra relevanta dokument som skapades under Gävleborgs läns hantering av skogsbränderna 2018. Problemen beskrevs utifrån geografiska referenser, resurser och potentiella framtida risker eller konsekvenser. Beskrivningarna används för att hantera krisen genom att dimensionera organisationen utifrån geografin eller tillgängliga resurser samt kunna anamma proaktiva strategier för att möta framtida, potentiella risker.

Förslag på hur man inom forskningen kan identifiera åtgärder som faktiskt förbättrar krishanteringen

Krishanteringsforskning har traditionellt utförts genom beskrivande studier, d.v.s. sådana som undersöker och förklarar vad som hände en kris. Mindre fokus har legat på hur man förbättrar hanteringen genom att utveckla och testa olika åtgärder. Risken är då att man implementerar åtgärder utan att veta om dessa uppnår den effekt man är ute efter. Därför föreslås här en forskningsmetod som kombinerar beskrivande studier med experiment. Beskrivande studier behövs som utgångspunkt för att förstå problem inom krishanteringen och föreslå möjliga lösningar, och experiment kan därefter testa och utvärdera sådana lösningsförslag för att se om man ska gå vidare med dessa eller utveckla andra. Metoden exemplifierades genom ett experiment utfört på studenter och befäl inom räddningstjänsten, där utfallet av likriktade mål eller inte inom grupper av tre testades. Att likriktade mål anses vara en framgångsfaktor inom krishanteringen, men litteraturen är tvetydig och åtgärden har inte testats utifrån önskat utfall. Experimentstudien visade att likriktade mål inte signifikant påverkade utfallet, och således kan det finnas skäl till att se på andra åtgärder istället, för att få "most bang for the buck".